

Τσερπέ, Γ.-Μ. (2016). Το πρώιμο μεσαιωνικό μοτέτο (δεύτερο μισό 13ου αι.): Το παράδειγμα του «Pucelete-Je languis-Domino» και του «On parole-A Paris-Frèse nouvelle». Μία διδακτική προσέγγιση για το μάθημα της Ιστορίας της Μουσικής στο Μουσικό Σχολείο. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και Άτυπες Μορφές Μουσικής Διδασκαλίας-Μάθησης (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση)* (σσ. 571-583). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

**Το πρώιμο μεσαιωνικό μοτέτο (δεύτερο μισό 13ου αι.):
Το παράδειγμα του «Pucelete-Je languis-Domino» και του «On
parole-A Paris-Frèse nouvelle». Μία διδακτική προσέγγιση για το
μάθημα της Ιστορίας της Μουσικής στο Μουσικό Σχολείο**

Γεωργία Μαρία Τσερπέ

Σχ. Σύμβουλος Μουσικής Κεντρικής Μακεδονίας
Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας
gtserpe@sch.gr

Περίληψη

Τα μοτέτα «Pucelete - Je languis-Domino» και «On parole - A Paris-Frèse nouvelle» αποτελούν παραδείγματα της πρώιμης μορφής του είδους σύνθεσης μοτέτο. Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζεται μία διδακτική προσέγγιση που εφαρμόστηκε σε μαθητές Β' Γυμνασίου, σκοπός της οποίας είναι να αντιληφθούν οι μαθητές το είδος σύνθεσης του πρώιμου μοτέτου ως αποτέλεσμα συνδυασμού στοιχείων εκκλησιαστικής και κοσμικής μουσικής και ως ένδειξη της εξέλιξης και επέκτασης της μουσικής έξω από τους χώρους της εκκλησίας. Οι μαθητές γνωρίζουν τη μορφή του μοτέτου, μέσω της ενεργητικής ακρόασης, μουσικής εκτέλεσης και μουσικής δημιουργίας, παρατηρώντας τα μουσικοποιητικά στοιχεία του μοτέτου και κατανοώντας τη σύνδεσή του με το κοινωνικό και πολιτισμικό του περιβάλλον. Η παιδαγωγική προσέγγιση βασίζεται στις αρχές της αποτελεσματικής και κατευθυνόμενης διδασκαλίας σε συνδυασμό με τις αρχές της ανακαλυπτικής, ενεργητικής μάθησης, της διαθεματικής προσέγγισης των θεμάτων και της μάθησης σε ομάδες.

Λέξεις κλειδιά: Μοτέτο (motetus), λειτουργικό μέλος, λατινικά, μεσαιωνικά γαλλικά, τένορ, ντούπλουμ (duplum), τρίπλουμ (triplum), κώδικας Μονπελλιέ (Montpellier), οστινάτο (ostinato)

Tserpe, G.-M. (2016). The early medieval motet (second half of 13th century): The example of “Pucelete-Je languis-Domino” and “On parole-A Paris-Frère nouvele.” A teaching approach in History of music for the music school. In M. Kokkidou & Z. Dionyssiou (Eds.), *Music Literacy: Formal and Informal Ways of Music Teaching-Learning (Proceedings of the 7th International Conference of the Greek Society for Music Education)* (pp. 571-583). Thessaloniki: GSME.

The early medieval motet (second half of 13th century): The example of “Pucelete-Je languis-Domino” and “On parole-A Paris-Frère nouvele.” A teaching approach in History of music for the music school

Georgia Maria Tserpe

School Councilor for Music

Regional Direction of Education of Central Macedonia

gtserpe@sch.gr

Abstract

The early motets “Pucelete-Je languis-Domino” and “On parole - A Paris-Frère nouvele” (2nd half of 13th century) are examples for the form of motet. A teaching approach will be described in which pupils are called to understand the typical form of this musicopoetic genre. Through active listening, playing and creating music, they understand the way which is formed and connect it with the Montpellier University’s environment and with the trends of the era for incorporation of secular element in arts (painting and music). The teaching is based on a pedagogical approach that follows principles of effective teaching, active, experiential, spiral learning and learning through group activities.

Keywords: motetus, liturgical chant, Latin, medieval French, tenor, duplum, triplum, Montpellier codex, ostinato

Τα μοτέτα «*Pucelete - Je languis - Domino*» και «*On parole - A Paris - Frère pouvele*» αποτελούν παραδείγματα της πρώιμης μορφής του είδους σύνθεσης μοτέτο. Η διδακτική προσέγγιση που παρουσιάζεται στη συνέχεια εστιάζει στο να αντιληφθούν οι μαθητές το είδος σύνθεσης του πρώιμου μοτέτου ως αποτέλεσμα συνδυασμού στοιχείων εκκλησιαστικής και κοσμικής μουσικής και ως ένδειξη της εξέλιξης και επέκτασης της μουσικής έξω από τους χώρους της εκκλησίας. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιείται ως αρχικό παράδειγμα ένα εικαστικό έργο θρησκευτικής τέχνης, στο οποίο εμφανίζονται με σαφήνεια και κοσμικά στοιχεία.

Οι στόχοι του μαθήματος είναι γνωστικοί, δεξιοτήτων και παιδαγωγικοί (αξίες, στάσεις) (Καμαρινού, 2000). Οι μαθητές γνωρίζουν αυτό το είδος σύνθεσης και τον τρόπο σχηματισμού του και το συνδέουν με το κοινωνικό περιβάλλον της εποχής στο οποίο αναπτύχθηκε (Πανεπιστήμιο Μονπελιέ του Παρισιού), καθώς και με τις τάσεις στην τέχνη της περιόδου (στόχοι γνωστικοί). Ακόμη, οι μαθητές ασκούνται στην ενεργητική ακρόαση, στο παίξιμο και στη δημιουργία μουσικής (στόχοι δεξιοτήτων). Επίσης, μέσα από τη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες αυτές αποκτούν αυτοπειθαρχία, πνεύμα συνεργασίας και ομαδικότητας (στόχοι παιδαγωγικοί).

Το μάθημα απευθύνεται σε μαθητές Β΄ Γυμνασίου του Μουσικού Σχολείου. Θεωρείται ότι οι μαθητές έχουν γνωρίσει και έχουν ακούσει μουσική του γρηγοριανού μέλους, όργανου και μουσική των τρουβέρων και τροβαδούρων.

Το σχέδιο αυτό μαθήματος στηρίζεται στις αρχές της αποτελεσματικής και κατευθυνόμενης διδασκαλίας -σαφής παρουσίαση πληροφοριών, καθοδήγηση των μαθητών με προώθηση της αυτενέργειάς τους (Kyriacou, 1997· Φλουρής, 1982)- σε συνδυασμό με τις αρχές της ανακαλυπτικής και ενεργητικής μάθησης (Anderman et al., 2002), της διαθεματικής προσέγγισης των θεμάτων και της μάθησης σε ομάδες (Woolfolk, 2000· Νημά & Καψάλης, 2002). Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται μία σειρά από βιωματικές δραστηριότητες (Tyler, 1971) και δραστηριότητες μουσικής ακρόασης (Gordon & Burch, 2002), εκτέλεσης και δημιουργίας, καθώς και φύλλα εργασίας (Ταρατόρη & Κουγιουρούκη, 2011). Ακόμη, θεωρείται απαραίτητη ως διδακτικό εργαλείο και η χρήση εικόνων (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου & Θεοδωροπούλου, 2005), γιατί μέσα από συσχετίσεις στοιχείων οπτικής τέχνης και στοιχείων της μουσικής μπορούν να γίνουν τα στοιχεία της μουσικής περισσότερο αντιληπτά και κατανοητά. Η διάρκεια του μαθήματος υπολογίζεται μέχρι τρεις διδακτικές ώρες.

Δραστηριότητα 1η: Προοργανωτής: Το κοσμικό στοιχείο στη θρησκευτική τέχνη. Στόχος: ανάπτυξη παρατηρητικότητας, διαθεματική προσέγγιση

Αρχικά χρησιμοποιείται ως προοργανωτής, ως αφορμή του μαθήματος για την υποστήριξη των μαθητών στην κατανόηση του νέου περιεχομένου, το έργο του ζωγράφου Τζιότο ντι Μποντόνε (Giotto di Bondone, 1267-1337) *Η ένθρονη Παναγία (Ognissanti Madonna*, Ουφίτσι, 1302-1305). Κατά την παρουσίαση του έργου οι μαθητές ενεργοποιούνται μέσω διαδραστικών ερωτήσεων να παρατηρήσουν τον φυσικό τρόπο αναπαράστασης, την προοπτική στο χώρο, τη φυσικότητα των μορφών, την έκφραση των προσώπων και τα χρησιμοποιούμενα χρώματα, τα οποία αποτελούν καινοτόμα στοιχεία για την εποχή. Οι μαθητές προτρέπονται να παρατηρήσουν τον τρόπο που κάθεται η Παναγία, καθισμένη βαθιά πάνω σε ξύλινο βαρύ θρόνο, το

έντονο μπλε και ροζ χρώμα των χιτώνων και τα κόκκινα χείλη. Μέσα από τη συζήτηση αυτή γίνεται κατανοητό ότι τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιούνται για να παρουσιαστεί γήινη η θεία μορφή. Στη συνέχεια, οι μαθητές συγκρίνουν το έργο αυτό με το έργο *Παναγία Οδηγήτρια* (Μονή Βατοπαιδίου, Αγ. Όρος, τέλος 13ου αι.) ώστε να παρατηρήσουν την πνευματικότητα του έργου, τις εύκαμπτες φωτεινές γραμμές στο πρόσωπο της Παναγίας και του Χριστού που δημιουργούν διάσπαση των μορφών τους, τα γυμνά πόδια του Χριστού, το ανήσυχο βλέμμα του και το θλιμμένο πρόσωπο της Παναγίας, τα οποία όλα είναι στοιχεία που παραπέμπουν στο μελλούμενο πάθος του. Μέσα στα στοιχεία αυτά δείγμα δυτικής ζωγραφικής αποτελεί η ευκαμψία στις πτυχές του χιτώνα της Παναγίας (Καρακατσάνης, 1997).

Εικ. 1. Τζιότο ντι Μποντόνε, Η ένθρονη Παναγία (Ognissanti Madonna), Ουφίτσι, 1302-1305

Εικ. 2. Παναγία Οδηγήτρια (Μονή Βατοπαιδίου, Αγ. Όρος, τέλος 13ου αι.)

Δραστηριότητα 2η: Στόχος: Διάχυση ιστορικών πληροφοριών

Ο καθηγητής μοιράζει στις μαθητικές ομάδες τις δύο κάρτες στις οποίες περιλαμβάνονται ιστορικές πληροφορίες (βλ. παράρτημα). Η κάθε ομάδα διαβάζει την κάρτα της και στη συνέχεια μετά από 5' ο καθηγητής ζητά από τους εκπροσώπους των ομάδων να αναφέρουν τις πληροφορίες αυτές στην τάξη. Αμέσως μετά, οι μαθητές συμπληρώνουν το φύλλο εργασίας 1 (βλ. παράρτημα).

Δραστηριότητα 3η: Το κοσμικό στοιχείο στη θρησκευτική μουσική. Το μοτέτο *Pucelete - Je languis - Domino* (Τίμια κοπέλα - Μαραζώνω - Στο Θεό, αρχές 13ου).

Στόχοι: γνωστικοί, παιδαγωγικοί -συμμετοχική, βιωματική μάθηση

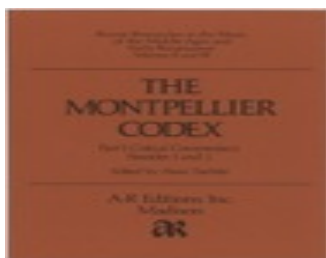
Η γνωριμία με τα μουσικοποιητικά στοιχεία του μοτέτου έπεται της οπτικής γνωριμίας και της ακρόασης. Αρχικά ο καθηγητής δίνει στους μαθητές το μουσικό κείμενο του μοτέτου. Οι μαθητές παρατηρώντας οπτικά τη μουσική διαπιστώνουν, μέσω επαγωγικής διαδραστικής συζήτησης, τα γνωρίσματα του μοτέτου ότι δηλαδή η μουσική είναι γραμμένη για τρεις φωνές (tenor, duplum, triplum) και ότι στον τένορ αντιστοιχεί λατινικό κείμενο, ενώ στις υπόλοιπες δύο μεσαιωνικό γαλλικό κείμενο. Ακόμη, παρατηρούν ότι ο ρυθμός κινείται περισσότερο στις δύο ψηλότερες φωνές και ειδικά στο τρίπλουμ. Με τη βοήθεια του καθηγητή, επίσης, αντιλαμβάνονται ότι κάθε φωνή αναφέρεται στο ίδιο θέμα, αλλά με διαφορετικές λέξεις και έτσι κατανοούν και τη σταδιακή εξέλιξη της μουσικής. Ο καθηγητής εξηγεί τη λέξη «μοτέτο», καθώς και τον λόγο για τον οποίο αυτή η μουσική μορφή ονομάζεται μοτέτο. Στο σημείο αυτό οι μαθητές συμπληρώνουν την ερώτηση 1 του φύλλου εργασίας 2 (βλ. παράρτημα).

Δραστηριότητα 4η: Πραγματολογικά στοιχεία

Ο καθηγητής αναφέρει ότι το μοτέτο αυτό είναι ανωνύμου και ότι υπάρχει στον κώδικα του Μονπελιέ (Montpellier, F-MO H 196). Τα περισσότερα μοτέτα του 13ου και 14ου αιώνα ήταν συνθέσεις των φοιτητών της ιατρικής σχολής του Μονπελιέ, της αρχαιότερης ιατρικής σχολής του κόσμου, διάσημης τον 14ο αιώνα. Ο καθηγητής δείχνει τον κώδικα στους μαθητές και αναφέρει ότι είναι η σημαντικότερη πηγή χειρόγραφων μοτέτων του 13ου αιώνα (περιλαμβάνει 336 έργα, γραμμένα στο διάστημα 1250-1300). Οι μαθητές συμπληρώνουν την ερώτηση 2 του φύλλου εργασίας 2.

Εικ. 3. Μοτέτο *Pucelete - Je languis - Domino* (Χειρόγραφο), *Montpellier Bibliothèque Inter-Universitaire, Section Médecine. H196: Montpellier Codex, fol. 193v, 194v, 194r, 195r*

Εικ. 4. Σύγχρονη έκδοση του κώδικα Μονπελλιέ

Δραστηριότητα 5η: Πραγματολογικά στοιχεία. Συνειδητοποίηση της εξέλιξης της μουσικής. Ώξυνση της παρατηρητικότητας

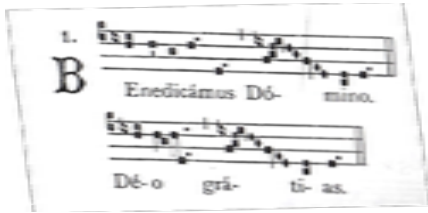
Στη συνέχεια, ο καθηγητής, με στόχο να κατανοήσουν οι μαθητές την προέλευση του μοτέτου και την εξέλιξη της μουσικής, δείχνει στους μαθητές τη λειτουργική μελωδία του *Benedicamus Domino, Deo gratias* (Ας υμνήσουμε τον Θεό, ευχαριστούμε τον Θεό) και ζητά από τους μαθητές να παρατηρήσουν αν χρησιμοποιήθηκε για τη φωνή του τένор του μοτέτου κάποια φράση αυτού του ύμνου. Τους προτρέπει ιδιαίτερα να προσέχουν το μέλισμα που αντιστοιχεί στη λέξη «Domino».

Εικ. 5. *Benedicamus Domino, Deo gratias* (ευλογούμε τον Θεό, ευχαριστούμε τον Θεό), *Bennett Roy (1987, σ. 5)*

Οι μαθητές αφού βρουν τη φράση αυτή συμπληρώνουν την ερώτηση 3 του φύλλου εργασίας 2 (βλ. παράρτημα). Με τη δραστηριότητα αυτή αντιλαμβάνονται ότι στη συνέχεια προστέθηκαν στον τένор οι άλλες δύο φωνές και έτσι σχηματίστηκε το μοτέτο. Ο καθηγητής αναφέρει, ακόμη, ότι αυτό ήταν μία πολύ κοινή πρακτική των

12ο και 13ο αιώνα. Στη συνέχεια, ο καθηγητής δείχνει χειρόγραφο του λειτουργικού μέλους *Benedicamus Domino*.

Εικ. 6. *Benedicamus Domino* (Grout, Palisca, 1988, σ. 13)

Εικ. 7. *Benedicamus Domino* (Χειρόγραφο), Κώδικας *Las Huelgas*

Δραστηριότητα 6η: Γνωριμία με το μοτέτο, ενεργητική ακρόαση

Αρχικά ο καθηγητής εξηγεί το νόημα του κειμένου. Αναφέρει ότι το κείμενο του ντούπλουμ έχει ένα θλιβερό ερωτικό περιεχόμενο, γιατί ο ποιητής-συνθέτης εκφράζει ότι μαραζώνει από αρρωστημένη αγάπη και ότι θα προτιμούσε να πεθάνει από αυτήν παρά από άλλη αρρώστια, καθώς «τόσο όμορφος είναι ο θάνατος... από αυτήν την αρρώστια» («est jolie la mort... ceste maladie»). Όμως, το κείμενο του τρίπλουμ είναι πιο εύθυμο, ο ποιητής εκφράζει τα συναισθήματα και τον έρωτά του προς την αγαπημένη του.

Στο σημείο αυτό οι μαθητές ακούν το μοτέτο παρακολουθώντας το μουσικό κείμενο. Στη συνέχεια, οι μαθητές, έχοντας να απαντήσουν ένα φύλλο εργασίας, παρατηρούν με τη βοήθεια διαδραστικών ερωτήσεων του καθηγητή ότι στο μουσικό κείμενο: 1) οι τρεις φωνές κινούνται σε διαφορετικά ρυθμικά επίπεδα και ιδιαίτερα ότι ο ρυθμός του τρίπλουμ και του ντούπλουμ συνδέονται με το εύθυμο και πένθιμο περιεχόμενο του κειμένου αντίστοιχα, 2) στον τένορ μέχρι το μ. 13 εμφανίζεται η επιλεγμένη μελωδική φράση του *Benedicamus Domino*, που αναφέρθηκε στη δραστηριότητα 4, 3) ότι η έκταση αυτής της φράσης του τένορ στα μ. 1-13 καθορίζει το διαχωριστικό σημείο μεταξύ των δύο τμημάτων του κομματιού, A και A1, που είναι στο μ. 13, κάτι το οποίο ενισχύεται και από το ότι το μ. 13 και το τελευταίο μέτρο του τραγουδιού, μ. 32 είναι ίδια, 4) σε όλο το μοτέτο δίνεται από τονική άποψη έμφαση στον φθόγγο ρε και στη συνήχηση ρε-λα που εμφανίζεται και στα σημαντικά δομικά σημεία, μ. 13, μ. 32. Το γενικό άκουσμα δεν είναι ούτε μείζον ούτε ελάσσον, είναι δηλαδή τροπικό και παραπέμπει στον α' ήχο της βυζαντινής μουσικής, 5) ο συνθέτης χρησιμοποιεί στη φωνή του duplum-motetus στα μ. 15-17 και 26-28 όμοια ρυθμικά και μελωδικά στοιχεία (μισά παρεστιγμένα και όγδοες παράλληλες) για να συνδέσει νοηματικά τις φράσεις «est jolie la mort» και «ceste maladie» («τόσο όμορφος είναι ο θάνατος», «από αυτή την αρρώστια»). Παράλληλα η φωνή του τρίπλουμ κατεβαίνει στο μ. 29 στον χαμηλότερο φθόγγο της, ενώ αντίθετα η φωνή του ντούπλουμ υπερπηδώντας την τρίπλουμ ανεβαίνει εμφιατικά με ήμισυ, φτάνοντας στον ψηλότερο φθόγγο του κομματιού, ρε. (Θα πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι ο καθηγητής, ανάλογα με τις δυνατότητες των παιδιών, μπορεί να αναφερθεί

λιγότερο στα 3) και 5). Κατόπιν οι μαθητές συμπληρώνουν τις ερωτήσεις 1 και 2 του φύλλου εργασίας 3 (βλ. παράρτημα).

Με το τέλος αυτής της σημαντικής δραστηριότητας οι μαθητές κατανοούν τα βασικά γνωρίσματα του μοτέτου που είναι η χρήση κειμένων σε λαϊκή γλώσσα, η χρήση λαϊκών μελωδικών στοιχείων και η σχέση μουσικής και νοήματος του ποιητικού κειμένου. Ο καθηγητής μπορεί να επαναλάβει την ακρόαση του τραγουδιού.

Δραστηριότητα 7η: Μουσική εκτέλεση

Οι μαθητές, ανάλογα με τις δυνατότητές τους και με τη βοήθεια του καθηγητή τους, τραγουδούν και παίζουν σε απλά μουσικά όργανα, μελωδικά και κρουστά που ταιριάζουν στο είδος αυτό της μουσικής (κρουστά, φλάουτο με ράμφος, κιθάρα). Τραγουδούν τη μία ή τις δύο από τις τρεις φωνές, ενώ κάποιοι μαθητές παίζουν τον τένορ και άλλοι χτυπούν τον ρυθμό σε ένα ή δύο κρουστά όργανα.

Δραστηριότητα 8η: Μουσική δημιουργία

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και πάνω στον ίδιο τένορ προσθέτουν με τη βοήθεια του καθηγητή τους μία δεύτερη φωνή, της οποίας οι νότες απέχουν από τον τένορ μόνο διαστήματα 8ης, 5ης και 3ης. Στη συνέχεια προσθέτουν δικό τους κείμενο, στα γαλλικά στη φωνή του τένορ και στα γαλλικά ή ελληνικά στις δύο ψηλότερες φωνές. Τέλος, οι μαθητές συμπληρώνουν την ερώτηση 3 του φύλλου εργασίας 3 (βλ. παράρτημα).

Δραστηριότητα 9η: Το μοτέτο *On parole-A Paris-Frère nouvele* (Κανείς μιλάει-Στο Παρίσι-Νέα φλόγα, 1250 κ.εξ.)

Οι μαθητές παρατηρούν οπτικά τη μουσική (βλ. παράρτημα) και διαπιστώνουν με τη βοήθεια του καθηγητή ότι η μουσική είναι γραμμένη για τρεις φωνές (τένορ, ντούπλουμ, τρίπλουμ) και ότι στον τένορ δεν αντιστοιχεί λατινικό κείμενο, όπως συμβαίνει στο προηγούμενο μοτέτο, αλλά γαλλικό. Επιπλέον, η μελωδία στον τένορ δεν προέρχεται από το γρηγοριανό λειτουργικό μέλος, αλλά είναι μία ξένη μελωδία. Ακόμη, παρατηρούν ότι ο ρυθμός κινείται περισσότερο στο τρίπλουμ, στην ψηλότερη φωνή.

Δραστηριότητα 10η: Γνωριμία του μοτέτου, ενεργητική ακρόαση

Αρχικά ο καθηγητής εξηγεί το νόημα του κειμένου στο παραπάνω μοτέτο, αναφέροντας ότι το κείμενο στις δύο ψηλότερες φωνές μιλά για την εύθυμη ζωή στο Παρίσι στο οποίο κανείς μπορεί να διασκεδάσει με καλό ψάρι, καλό κρέας, καλό κρασί και καλές παρέες. Από το κείμενο στο ντούπλουμ και τρίπλουμ αναδύεται μία διάθεση ενθουσιασμού και ευθυμίας. Το νόημα του κειμένου στον τένορ είναι, όμως, διαφορετικό: οι φράσεις «Frère nouvele!, Muere France!» (Νέα φλόγα! Ωρίμασε Γαλλία), υποδηλώνουν αυτοέλεγχο και αναστοχασμό, λειτουργώντας έτσι ως φωνή της συνείδησης.

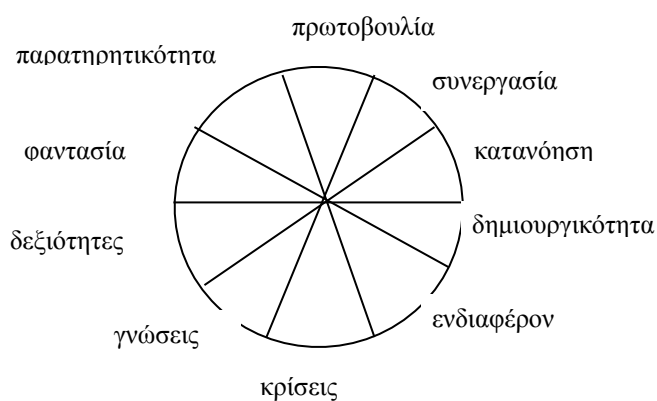
Στη συνέχεια, οι μαθητές ακούν το μοτέτο. Βλέποντας την παρτιτούρα αναγνωρίζουν το κείμενο σε λαϊκή γλώσσα (μεσαιωνικά γαλλικά), καθώς και τα λαϊκά μουσικά στοιχεία στη μελωδία με τον κινούμενο ρυθμό με όγδοα. Αντιλαμβάνονται, ακόμη, ότι ο τένορ δεν αποτελεί λειτουργικό μουσικό κείμενο.

Επιπλέον, με τη βοήθεια του καθηγητή, μέσω ερωτήσεων, παρατηρούν την επτάμετρη επαναλαμβανόμενη μελωδία στον τένορ και συνδέουν αυτήν την επίμονη επανάληψη με το νόημα της συνεχούς υπενθύμισης της παραπάνω συμβουλής, «Ωρίμασε Γαλλία» («Mueze France»).

Κατόπιν, οι μαθητές συμπληρώνουν τις ερωτήσεις 4 και 5 του φύλλου εργασίας 3 (βλ. παράρτημα). Ύστερα από τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές αντιλαμβάνονται ότι από το δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα αντικαταστάθηκε σταδιακά και η λατινική γλώσσα στον τένορ από τη λαϊκή γαλλική γλώσσα. Ο καθηγητής εξηγεί ότι σταδιακά οι νέες κοινωνικές συνθήκες άσκησης της μουσικής, οι νέες δυνατότητες σπουδής της μουσικής στο πλαίσιο των πανεπιστημίων και όχι μόνο στις μοναστηριακές σχολές δημιούργησαν έναν διαφορετικό τύπο συνθέτη, ο οποίος είχε πλέον τη δυνατότητα να μην συνδέεται ως μουσικός μόνο με την εκκλησία, αλλά και με εξω-εκκλησιαστικούς χώρους.

Αξιολόγηση

Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων εφαρμόζεται διαμορφωτική και συνεχής αξιολόγηση. Κριτήρια αξιολόγησης αποτελούν η αυτοαξιολόγηση των μαθητικών ομάδων, ο ατομικός φάκελος του μαθητή, η συμπλήρωση των φύλλων εργασίας (Ταρατόρη & Κουγιουρούκη, 2011), η κλειδα παρατήρησης καθηγητή (συμμετοχή, συνέπεια στο μάθημα και στις δραστηριότητες, επικοινωνία και συνεργασία στην τάξη -ανταλλαγή απόψεων, έκφραση παρατηρήσεων και κρίσεων-), καθώς και ο κύκλος της αξιολόγησης, που αποτελεί μία παιγνιώδη δραστηριότητα αξιολόγησης του μαθήματος, στον οποίο ο κάθε μαθητής βάζει για κάθε κριτήριο αξιολόγησης μία κουκίδα στο αντίστοιχο μόριο του κύκλου.

Εικ. 8. Ο κύκλος της αξιολόγησης

Συμπεράσματα

Οι μαθητές αντιλαμβάνονται τη συνένωση στοιχείων κοσμικής και εκκλησιαστικής μουσικής, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη χρήση κειμένων σε λαϊκή γλώσσα και με την εισροή λαϊκών μελωδικών στοιχείων στις πρόσθετες φωνές. Ασκούνται στην ενεργητική ακρόαση, τραγουδούν, παίζουν, ανάλογα με τις δυνατότητές τους, απλά μουσικά όργανα, μελωδικά και κρουστά που σε αρκετό βαθμό μπορούν να αποδώσουν το ύφος αυτής της μουσικής και συμπληρώνουν φύλλα εργασίας. Με τις δραστηριότητες αυτές γνωρίζουν το μοτέτο ως μορφή, ενώ ειδικότερα ανακαλύπτουν

και παρατηρούν τα μουσικοποιητικά στοιχεία του. Οι μαθητές στη μικρή ηλικία της Β΄ Γυμνασίου αντιλαμβάνονται τους λόγους εξέλιξης της μουσικής δημιουργίας μέσα από τη σύνδεση της μουσικής με το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον της, αλλά και τους τρόπους εξέλιξης της μουσικής. Επίσης, γνωρίζουν και κατανοούν ένα μουσικό είδος μιας εποχής πολύ μακρινής, καθώς είναι λίγες οι ευκαιρίες σε αυτήν την ηλικία έστω και για βιωματική γνώση της μουσικής αυτής, εφόσον το ρεπερτόριό της δεν ανήκει στο ρεπερτόριο των προγραμμάτων σπουδών για τα μουσικά όργανα. Επιπλέον, η γνωριμία και η κατανόηση από τους μαθητές της πρώιμης μορφής του είδους μοτέτο αποτελεί προβάδισμα για την κατανόηση εξελιγμένων μορφών του είδους, τις οποίες θα συναντήσουν σε μεταγενέστερες σπουδές τους. Η παρούσα πρόταση, καθώς αποτελεί μία διδακτική προσέγγιση, συνδέεται με τον Μουσικό Γραμματισμό που αποτελεί τη θεματική του συνεδρίου.

Βιβλιογραφία

- Anderman, L., Patrick, H., Hruda, L., & Linnenbrink, E. (2002). Observing classroom goal structures to clarify and expand goal theory. In C. Midgley (Ed.), *Goals, goal structures, and patterns of adaptive learning* (pp. 243-278). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bennet, R. (1987). *History of music*. Cambridge: University Press.
- Gordon, T., & Burch, N. (2002). *What every teacher should know*. Gordon training international at www.gordontraining.com
- Grout, D., & Palisca, V. Cl. (1988). *A history of western music*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- Καμαρινού, Δ. (2000). *Βιωματική μάθηση στο σχολείο*. Ξυλόκαστρο (χ.ο.).
- Kamien, R. (2008). *Music: An appreciation*. New York, St Louis: International edition.
- Καρακατσάνης, Α. (1997). *Θησαυροί του Αγίου Όρους*. Θεσσαλονίκη: Ιερά Κοινότητα Αγίου Όρους Άθω, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης.
- Kyriacou, C. (1997). *Effective teaching in schools*. Great Britain: STP.
- Κωνσταντινίδου-Σέμογλου, Ου., & Θεοδωροπούλου, Μ. (2005). Οπτικό, λεκτικό ερέθισμα και άγνωστη λέξη. Στο: Ου. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου (Επιμ.), *Εικόνα και παιδί* (σσ. 37-50). Θεσσαλονίκη: Cannot not design.
- Νημά, Ε., & Καψάλης, Α. (2002). *Σύγχρονη διδακτική*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Palisca, Cl. (1988). *Norton anthology of western music*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- Sadie, St., & Latham, A. (1985). *The Cambridge music guide*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Ταρατόρη, Ε., & Κουγιουρούκη, Μ. (2011). *Τα φύλλα εργασίας στη διδακτική πράξη*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Tyler, R. (1971). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Φλουρής, Γ. (1982). Δάσκαλοι, διδασκαλία και η αποτελεσματικότητά τους. *Νέα Παιδεία*, 23, 26-32.
- Woolfolk, A. E. (2000). *Educational psychology*. Boston: Allyn and Bacon.

Φωτογραφίες

Pucelete - Je languis - Domino [Χειρόγραφο], κώδικας Μονπελλιέ, Montpellier Bibliothèque Inter-Universitaire, Section Médecine. H196: Montpellier Codex, fol. 193v, 194v; 194r, 195r. Ανακτήθηκε από: <http://manuscripts.biumontpellier.fr/demifolio.php?var=196087v,196087v.jpg,196087vZ.jpg,196087vEF.html&lang=EN>

Κώδικας Μονπελλιέ (σύγχρονη έκδοση). Ανακτήθηκε από: <http://www.areditions.com/the-montpellier-codex-part-1.html>

Benedicamus Domino (Χειρόγραφο), κώδικας Las Huelgas. Ανακτήθηκε από: <https://www.youtube.com/watch?v=I315VHZItCY>

Παναγία Οδηγήτρια. (Μονή Βατοπαιδίου, τέλος 13ου). Στο: Αθ. Καρακατσάνης (Εκδ.), *Θησαυροί του Αγίου Όρους* (1997). Θεσσαλονίκη: Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους Άθω, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης.

Παράρτημα

1. Κάρτες με ιστορικές πληροφορίες

Κάρτα 1η

Στην αρχή του ύστερου Μεσαίωνα (1.000 μ.Χ.), με τη δημιουργία ανεξάρτητων κρατών που σχηματίστηκαν από την πτώση της δυναστείας του Καρόλου των Φράγκων, λόγω των εισβολών των Βίκινγκς (βορράς), Μαγυάρων (ανατολική Ευρώπη) και Σαρακηνών (νότος), ο πληθυσμός της Ευρώπης αυξήθηκε έντονα, ενώ παράλληλα εξελίχθηκαν σημαντικά η τεχνολογία και οι μέθοδοι καλλιέργειας της γης. Αυτό είχε ως συνέπεια την αύξηση της παραγωγής και την άνθιση του εμπορίου. Στην αύξηση της παραγωγής συνέβαλε και το φεουδαρχικό σύστημα που είχαν θεσπίσει οι πολιτείες της περιόδου, σύμφωνα με το οποίο οι ιππότες (ευγενείς) ήταν υποχρεωμένοι να υπηρετούν το στρατό με αντάλλαγμα την καλλιέργεια γης, την οποία οι ίδιοι νοίκιαζαν σε χωρικούς (Kamien, 2008· Sadie & Latham, 1985).

Κάρτα 2η

Στην πνευματική ζωή κυριαρχεί ο σχολαστικισμός, μία φιλοσοφία που έδινε σημασία στη συνύπαρξη της θρησκευτικής πίστης με τη λογική και όχι μόνο στη θρησκευτική πίστη. Το γεγονός αυτό ήταν μία από τις αιτίες που οδήγησαν στην ίδρυση των πρώτων πανεπιστημίων. Η νέα πορεία της σκέψης και της πνευματικής ζωής της εποχής είχε επιπτώσεις και στην τέχνη. Ένα παράδειγμα αποτελεί η σταδιακή εισροή κοσμικών στοιχείων στη θρησκευτική τέχνη. Ο πρώτος ζωγράφος ο οποίος ενσωματώνει κοσμικά στοιχεία στα έργα του με θρησκευτική θεματολογία είναι ο Τζιότο ντι Μποντόνε (ιτ. Giotto di Bondone, 1267-1337). Τα κοσμικά στοιχεία στα θρησκευτικά έργα του Τζιότο αναγνωρίζονται κυρίως στην ύπαρξη προοπτικής, στις μορφές, στην έκφραση των προσώπων και στα χρώματα (Kamien, 2008· Sadie & Latham, 1985).

2. Το μωτέρο Pucelete - Je languis - Domino

Pucelete - Je languis - Domino

13th c. Motet

Triplum
Pu-ce-le-te bele et a-ve-nant Jo-li-e-te, po-lie et plai-sant, La sa-de-te que je de-sir

Motetus
Je lan-gui des maus d'a-mours, Mieux aim as-sez qu'il m'o-ci-

Tenor
Do - - - - -

tant Mi fait liés, jo-lis, en-voi-sies et a-mant. N'est en mai ein-si gai rous-si-gno-let chan-tant.

e Que nul au-tres maus; trop est jo-li-e

12 S'a-me-rait de cuer en-tie-re-mant M'a-mi-e-te la bru-ne-te jo-li-e-te-ment Bele a-mi-e

la mort; A-le-giés moi, douce a-mi-e Ces-te

15 qui ma vie en vo bail-lie a-ves te-nu-e-tant, Je vos cri mer-ci en sous-pi-rant.

ma-la-di-e Qu'a-mours ne m'o-ci-e.

Φύλλα εργασίας

Φύλλο εργασίας 1

1. Στο έργο του Τζιότο *Η ένθρονη Παναγία* οι μορφές παρουσιάζονται μέσω των χρωμάτων, της έκφρασης και της προοπτικής πιο και πιο

2. Πού οφείλονται οι νέες τάσεις στην ανθρώπινη σκέψη και στην τέχνη;

στην αύξηση της παραγωγής και στην άνθιση του εμπορίου

στην καλλιέργεια της γης από την τάξη των ευγενών

στη συμμετοχή των χωρικών στο στρατό

στη διάδοση των συγγραμμάτων για την τέχνη

3. Η ανθρώπινη σκέψη βασίζεται πλέον

μόνο στη λογική

μόνο στη θρησκευτική πίστη

στη θρησκευτική πίστη και στη λογική

στη λογική και στο πείραμα

4. Η σταδιακή απελευθέρωση της ανθρώπινης σκέψης οδήγησε στην ίδρυση των πρώτων

Φύλλο εργασίας 2

1. α) Ποια είναι τα ονόματα των φωνών στο μοτέτο *Pucelete - Je languis - Domino*;

1, 2,

3.....

και

β) Σε ποια γλώσσα είναι το κείμενο της κάθε φωνής;

1, 2,

3.....

2. Τι είναι ο κώδικας του Μονπελιέ;

σύνολο νόμων και αρχών του 13ου αιώνα

συλλογή συμβολισμών φθόγγων της μουσικής του 13ου αι.

συλλογή σελίδων από πάπυρο με τραγούδια-μοτέτα του 13ου αι.

συλλογή εικαστικών έργων του 13ου αι.

3. Από ποιο λειτουργικό μέλος προέρχεται ο τένор του μοτέτου *Pucelete-Je languis-Domino*;

[Solo] Be - ne - di - ci - mus Do _____ mi - no.
[Choir] De _____ o ga _____ ti - a.
(Let us bless the Lord. Thanks be to God.)

Από το λειτουργικό μέλος

Φύλλο εργασίας 3

1. Ποια φωνή κινείται με γρήγορο ρυθμό και ποια φωνή με πιο αργό ρυθμό στο μοτέτο *Pucelete - Je languis - Domino*;

με γρήγορο ρυθμό κινείται η φωνή:

με αργό ρυθμό κινείται η φωνή:

2. Με ποια μουσικά μέσα ο συνθέτης συνδέει νοηματικά τα μ. 15-17 και 26-28 στο μοτέτο *Pucelete - Je languis - Domino*;

με.....

με.....

3. Να συνθέσετε μία μελωδία πάνω στον τένορ του μοτέτου *Pucelete - Je languis - Domino*, της οποίας οι φθόγγοι να απέχουν διαστήματα 8ης, 5ης και 3ης από τους φθόγγους του τένορ.

4. α) Σε ποια γλώσσα είναι το κείμενο των τριών φωνών του μοτέτου *On parole - A Paris - Frère nouvele*;

.....

β) Ποια είναι η διαφορά με το μοτέτο *Pucelete - Je languis - Domino*;

Η διαφορά είναι ότι.....

.....

5. Σε ποια στοιχεία της μουσικής των παραπάνω μοτέτων φαίνονται στοιχεία της κοσμικής μουσικής της εποχής (13ος αι.);

α) πώς είναι ο ρυθμός στην ψηλότερη φωνή;

.....

β) η γλώσσα είναι η ίδια και στις τρεις φωνές ή διαφορετική; Αν όχι, ποια γλώσσα χρησιμοποιείται σε κάθε φωνή;

1.....

2.....

3.....

γ) υπάρχει σύνδεση του νοήματος του κειμένου και της μουσικής; Αν ναι, με ποιο τρόπο, με ποια μουσικά μέσα;

1. με διαστήματα, π.χ. στο μ.

2. με το ρυθμό, π.χ. στο μ.